

УДК 339.654

ВОЛОЩУК ТЕТЯНА,*науковий співробітник Науково-дослідного інституту
Черкаського державного технологічного університету*

ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВ ОЛІЙНО-ЖИРОВОГО КОМПЛЕКСУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

У статті з'ясована специфіка формування експортного потенціалу підприємств олійно-жирового комплексу. Подані погляди зарубіжних і вітчизняних науковців щодо сутності експортного потенціалу, а також трактування цього поняття. Виявлено відмінності між розумінням експортного потенціалу у вітчизняних та зарубіжних вчених.

Виконаний аналіз поточного стану експортного потенціалу і тенденцій світових обсягів олійно-жирової продукції за 2011/2012 та 2012/2013 маркетингові роки.

Подані обсяги поставок в інші країни нерафінованої соняшникової олії у 2011/2012 маркетинговому році. Обґрунтовані напрями розвитку експортного потенціалу підприємств олійно-жирового комплексу. Запропоновані науково обґрунтовані рекомендації, які дозволять менеджерам підприємств олійно-жирового комплексу в Україні більш точно прогнозувати обсяги експортних поставок у розрізі конкретного сегмента зовнішнього ринку.

Ключові слова: експортний потенціал; олійно-жировий комплекс; тенденції та перспективи розвитку.

Постановка проблеми. На початку другого десятиліття ХХІ ст. в Україні сформувалась експорторієнтована модель економічної системи, де вагому роль відіграє харчова промисловість.

Необхідно зазначити, що економічна система України є надзвичайно відкритою, цьому сприяє її географічне положення, політичні, культурні, демографічні, релігійні, спортивні зв'язки з іншими країнами.

У структурі експорту загального обсягу продукції харчової промисловості близько половини складає насіння олійних культур та олійна продукція.

Функціонування олійно-жирової галузі України відбувається в економічному просторі відкритої суспільної системи України.

Нині Україна є членом СОТ, готується стати асоційованим членом Європейського Союзу, що зумовлює підвищені вимоги до формування експортного потенціалу підприємств олійно-жирового комплексу, зокрема відповідності продукції вимогам стандартів ЄС.

У процесі здійснення виробничого циклу підприємства галузі зазнають впливу внутрішніх та зовнішніх чинників негентропійної (позитивної) або ентропійної (негативної) дії.

Необхідно зазначити, що за результатами 2012 р. експорт з України склав 63,1 млрд дол. США, а імпорт - 76,8 млрд дол. США; при номінальному ВВП обсягом 1400 млрд грн зовнішньоторговельний оборот складає приблизно 80 % [1].

У цьому аспекті з'ясування стану, тенденцій та перспектив експортного потенціалу олійно-жирового комплексу України є актуальною проблемою, вирішення якої сприятиме підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на зовнішніх ринках.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Формування експортного потенціалу підприємств олійно-жирового комплексу є багатовекторним завданням, оскільки необхідно враховувати особливості та характеристики як зовнішнього, так і внутрішнього середовища, зокрема взаємовідносини із партнерами, дії конкурентів, зміну нормативно-правової бази тощо.

Дослідженню окремих проблем експортного потенціалу та варіантів їх вирішення присвячено праці зарубіжних та вітчизняних економістів: А. Антонюк, О. Волкодавовой, В. Гейця, Б. Кваснюка, М. Портера, А. Поручника, В. Рогачова, П. Самуельсона та інших.

Так, у колективній монографії "Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації" провідні вчені України з'ясовують проблеми та тенденції розвитку міжнародних конкурентних ринків, особливості реалізації на них вітчизняних товарів [2], а в монографії Т. Скорнякової "Експертний потенціал обробної промисловості" обґрунтовано методологічні підходи до формування експортного потенціалу підприємств [3].

Проте, незважаючи на наявність значної кількості досліджень із цієї проблематики, усе ще залишаються малодослідженими окремі аспекти формування та функціонування експортного потенціалу з використанням системного аналізу рівня підприємств олійно-жирового комплексу України.

Беручи до уваги ці аргументи, слід узагальнити в першу чергу відомі підходи до функціонування експортного потенціалу відповідних господарських структур олійно-жирового комплексу та розробити науково обґрунтовані рекомендації стосовно його підвищення.

Метою статті є з'ясування поточного стану, тенденцій та векторів розвитку олійно-жирової галузі

харчової промисловості із розробкою відповідних рекомендацій.

Виклад основного матеріалу. Будь-яка країна світу намагається збільшити експорт своїх товарів, оскільки це є додатковим джерелом фінансових надходжень, із яких формуються обігові кошти підприємств, наповнюються бюджетні фонди.

Нині весь світ намагається остаточно подолати наслідки фінансової кризи, проте щорічні темпи зростання ВВП у провідних економічних країнах не пе-

ревищують 2 %. Для України, де більш ніж 50 % ВВП складають надходження від експортних поставок, ця проблема є особливо значущою.

Глобалізаційні процеси змушують Україну інтенсивно шукати нові ринки збуту для вітчизняних товаровиробників, і в цьому аспекті світовий ринок олійно-жирової продукції є для України найбільш привабливим, про що свідчать дані про динаміку світових обсягів загальних ресурсів, імпорту, експорту олійно-жирової продукції (табл. 1) [4].

Таблиця 1. - Динаміка світових обсягів олійно-жирової продукції за 2011/2012 та 2012/2013 маркетингові роки

Маркетинговий рік	Загальні ресурси, млн тонн	у тому числі		
		імпорт	експорт	внутрішнє використання
Олії разом				
2011/2012	227,98	60,12	63,15	150,64
2012/2013	230,52	62,00	64,34	154,65
У тому числі:				
соняшникова олія				
2011/2012	21,24	5,29	6,38	12,99
2012/2013	20,38	5,41	5,81	13,23
соева олія				
2011/2012	53,57	7,8	8,36	41,80
2012/2013	53,67	7,95	8,39	41,07
пальмова олія				
2011/2012	94,02	38,07	38,86	49,71
2012/2013	97,69	39,47	40,43	51,69

Отже, як свідчать дані табл. 1, загальне використання олій у світі збільшується, цьому сприяють обсяги експортних поставок.

Для українських товаровиробників, які займають одне з провідних місць з експортних поста-

вок соняшникової олії, ця тенденція є сприятливою.

Необхідно зазначити, що у 2011/2012 маркетинговому році вітчизняні підприємства експортували більш ніж 3 млн тонн соняшникової олії (табл. 2) [4].

Таблиця 2. - Основні експортери нерафінованої соняшникової олії у 2011/2012 маркетинговому році (тис. тонн)

Товаровиробники	2011/2012 МР
ТОВ «Кернел-Трейд» (м. Київ)	762,4
ТОВ «АТ Каргіл» (м. Київ)	388,04
ТД ПП «Майола» (м. Львів)	186,26
ПАТ «Миронівський хлібопрод» (м. Київ)	157,61
ТОВ «Югекотоп» (м. Миколаїв)	141,31
ВАТ «Укрнафта» (м. Київ)	94,91
ТОВ «КТМ-Агро» (м. Вінниця)	87,62
ТОВ «Ханзатрейд» (м. Київ)	84,23
ПГ «Креатив» (Кіровоградська область)	75,81
ДП з ІІ «Сантрейд» (м. Київ)	75,43
Інші	1014,86
Разом	3069,48

Отже, як видно з табл. 2, підприємства олійно-жирового комплексу експортують соняшкову олію у відповідних обсягах - від значних (ТОВ "Керпел-Трейд", ТОВ "АТ Каргіл") до менш значимих (ПГ "Креатив", ДП з ІІ "Сантрейд").

Наведемо основні країни, куди експортують нерафіновану соняшкову олію (рис. 1) [4].

Перелік країн-імпортерів вітчизняної соняшкової олії свідчить про традиційні зв'язки українських товаровиробників та її високу якість, тому що на другому місці (після Індії) є Європейський Союз, де вимоги до якісних показників досить високі.

На шляху до євроінтеграції нашої держави потрібно розв'язати проблеми, які з'являться внаслідок можливого зменшення надходжень до державного бюджету від експортного та імпортного мита, збіль-

шення витрат на реформу системи стандартизації, необхідності реформи митної системи. Компетентні органи державного управління мають розробити програми підтримки українських сільськогосподарських виробників, які будуть змушені приймати нові стандарти якості харчових продуктів.

Зацікавлені в подоланні тарифних і нетарифних бар'єрів українські експортери та імпортери агропродовольчої продукції, для яких можливі економічні втрати від зміни стандартів. Але ці втрати вони зможуть компенсувати зростанням прибутків через збільшення обсягів торгівлі внаслідок подолання вхідних бар'єрів та підвищення іміджу українських продовольчих товарів на європейському ринку, а також підвищення ефективності роботи української митниці [5, с. 6-7].

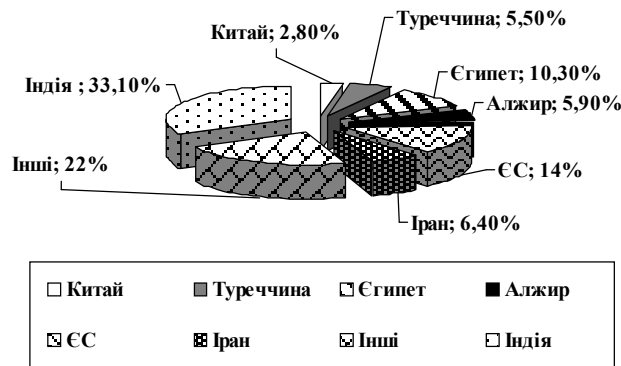

Рис. 1. Основні імпортери нерафінованої соняшникової олії у 2011/2012 маркетинговому році з України.

Пристосування до нових стандартів і правил торгівлі, що неодмінно пов'язано з поглибленням відносин із ЄС у межах зони вільної торгівлі, потребуватиме від українських сільськогосподарських виробників збільшення витрат у короткостроковій перспективі. Однак у довгостроковій перспективі це сприятиме підвищенню конкурентоспроможності національної агропродовольчої продукції і, як наслідок, закріпленню своїх позицій на внутрішньому ринку, збільшенню експорту на світові продовольчі ринки [6, с. 86].

Подано характеристику сучасного стану олійно-жирової галузі України.

Протягом більш ніж двадцяти років незалежності відбувались значні трансформації в економіці, де окремі галузі вагомо зменшили обсяги виробництва, значна кількість підприємств або припинили своє функціонування, або перепрофілювались.

Олійно-жирова галузь у цьому аспекті не лише зберегла виробничий потенціал, але й динамічно нарощує обсяги виробництва. Згідно з оцінкою О. Никитюка, олійно-жировий комплекс України є єдиним сектором аграрного виробництва, де завдяки запровадженню економічних заходів регулювання ринку встановлено баланс економічних інтересів держави, сільськогосподарської переробної сфери виробництва та внутрішнього споживання. Олійно-жирове виробництво належить до бюджетоформуючих галузей аграрного сектора з потужним експортним потенціалом. Галузь швидко розвивається [7].

За інформацією виконавчого директора Європейської бізнес-асоціації А. Дерев'янка, експортний потенціал української аграрної галузі - невичерпний, адже справжнім багатством нашої країни є 32 мільйони гектарів орних земель і третина світового запасу чорнозему. На сьогодні (4 квітня 2013 р., прим. автора) близько 25 % валового внутрішнього продукту припадає на весь агропромисловий комплекс [8].

Як зазначає Ю. Воскобийник, на сучасному етапі ринкової економіки нарощування експортного потенціалу набуває особливого значення як джерело надходження валюти для вирішення виробничих і соціальних потреб та забезпечення підтримки багатьох галузей виробництва. Подальший розвиток експортноорієнтованих галузей виробництва є важливою умовою підвищення конкурентоспроможності товарів і послуг, що дозволить подолати невідповідність структури зовнішньої торгівлі тенденціям на світовому ринку. Україна в цьому сенсі має потужні можливості щодо збільшення й закріплення значного експорту аграрної продукції, обсяги якого постійно зростають [9].

В. Шумейко зазначає, що в Україні вперше збудовано нові потужності з переробки та фракціонування пальмової олії сирової, що дало можливість створити понад 1 тисячу робочих місць у таких містах як Южне та Іллічівськ.

Україна стала не тільки імпортером пальмової олії, а й експортером. Так, у 2006 р. в Одеській області (м. Южне) у морському торговому порту "Южний" був уведений в експлуатацію спеціалізований термінал із перевалки тропічних олій потужністю 500 тис. тонн на рік. Термінал увійшов до складу комплексу з переробки пальмової олії потужністю до 1 млн тонн на рік. Завершено будівництво заводу з переробки пальмової олії сирової, що надходить із Малайзії та Індонезії, потужністю 1,5 тис. тонн на добу [10, с. 181].

Оскільки рослинна олія, що поставляється на експорт, є масовим товаром, то вона повинна відповідати певним загальносвітовим стандартам та правилам. Для аграрного сектора економіки України як члена Світової Організації Торгівлі, крім приєднання до Угоди про сільське господарство та інших угод, особливого значення набувають угоди, пов'язані із чинними на світовому ринку правилами "нетарифного" регулювання ринку, до яких відносяться методи технічного регулювання. Зазначені правила зумовлені такими Угодами СОТ: "Про застосування санітарних та фітосанітарних заходів" та "Про технічні бар'єри у торгівлі".

Від прагматично виваженого застосування цих правил залежить розвиток аграрного виробництва України та присутність її на світових ринках або в ролі постачальника сировини, або постачальника широкого спектру продовольчих товарів. Фахівці вказують, що характерними ознаками розвитку світових продовольчих ринків в останні роки стали: лібералізація системи митно-тарифного регулювання й прямих субсидій сільськогосподарського виробництва; посилення ролі технічного регулювання як засобу ефективного захисту внутрішніх ринків та просування продовольчої продукції на зовнішні ринки; перенесення значної частини обсягів субсидій у сферу реалізації комплексних програм інноваційної діяльності, що зумовлюються вимогами нових правил технічного регулювання [8, с. 182].

Процес реформування агропромислового комплексу України можна зробити ефективнішим через залучення іноземних інвестицій до модернізації наявних та створення нових підприємств із виробництва та переробки сільськогосподарської сировини [7].

З'ясуємо основні характеристики експортного потенціалу підприємств олійно-жирової галузі.

В економічній літературі подано окремі погляди науковців із цієї проблематики. Незважаючи на висвітленість терміна "потенціал" у російській та вітчизняній економічній літературі на рівні країни, регіону, господарюючої структури, які передусім розмежовуються на економічну, промислову, виробничу, експортну складові в західній науковій літературі, зокрема американській та західноєвропейській, використовуються такі поняття, як "потенційні можливості фірми", "можливості експортування" [7, с. 137-143].

Відомий учений Л. Абалкін розуміє економічний потенціал як здатність підприємств виробляти продукцію, товари, послуги, задовольняти потреби населення, забезпечувати розвиток виробництва та споживання [11, с. 432].

В. Рогачов узагальнює експертний потенціал національної економіки, галузей і підприємств і вважає, що це здатність виробляти конкурентоспроможні товари й послуги на основі використання наявних порівнювальних національних переваг, що ґрунтуються на досягненні НТП [12, с. 48].

Т. Скорнякова під експортним потенціалом розуміє здатність економічного суб'єкта виготовляти конкурентоспроможну на світовому ринку продукцію, яка може подолати наявні експертні бар'єри та бути ефективно проданою за кордоном [3, с. 9].

Отже, тлумачення поняття "експертний потенціал" зводиться до ефективного використання наявних виробничих ресурсів.

Беручи до уваги перспективи розвитку вітчизняного олійно-жирового комплексу економіки України, доцільно сформулювати відповідні рекомендації.

Рекомендації щодо підвищення ефективності функціонування експортного потенціалу включають:

1) налагодження постійного моніторингу динаміки обсягів, цін, кон'юнктури світового ринку олійно-жирової продукції;

2) формування захисних механізмів власного вітчизняного ринку цієї продукції;

3) постійна модернізація основних фондів, упровадження сучасних технологій, що дозволить підтримувати якість вітчизняних олій на рівні світових стандартів;

4) перманентне розширення партнерських зв'язків в інших країнах із реалізаторами вітчизняної продукції;

5) залучення фахівців торговельних відділів посольств, консульств України за кордоном до виявлення можливих обсягів поставок, участь у міжнародних виставках, семінарах із метою поширення інформації про вітчизняну продукцію.

Використання цих рекомендацій дозволить менеджерам підприємств орієнтуватись у динаміці експортних поставок.

Волощук Татяна,

науковий співробітник Научно-дослідницького інституту Черкаського державного технологічного університету

ЭКСПОРТНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ПРЕДПРИЯТИЙ МАСЛОЖИРОВОГО КОМПЛЕКСА ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ: СОСТОЯНИЕ, ТЕНДЕНЦИИ, ПЕРСПЕКТИВЫ

В статье определена специфика формирования экспортного потенциала предприятий масложирового комплекса. Представлены взгляды зарубежных и отечественных ученых относительно сущности экспортно-

Висновки

Утримання стійких позицій обсягів експорту протягом значного періоду часу - складне завдання для вітчизняних товаровиробників. Вирішення цього завдання має ґрунтуватись на перманентній державній підтримці, забезпеченні належного стану обладнання та дотримання виробничих параметрів при введенні технологічних процесів, інноваційному оновленні всього виробництва, надійних партнерських контактах із вітчизняними та зарубіжними учасниками. Усе це повинно реалізовуватись в органічній єдності.

Підприємства олійно-жирового комплексу України мають усі підстави не лише зберігати позиції на зовнішньому ринку, але й значно розширювати їх.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна служба статистики України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку : [монографія : у 2-х тт.] / Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, Л. Л. Антонюк та ін. ; [за заг. ред. Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручника]. - К. : КНЕУ, 2006. - 526 с.
3. Скорнякова Т. В. Експортний потенціал обробної промисловості України: Управління процесом формування : [монографія] / Т. В. Скорнякова. - К. : Наук. світ, 2006. - 384 с.
4. Офіційний сайт асоціації "Укроліяпром" [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.ukroilprom.org.ua/qw.php?page=about>.
5. Щербіна С. В. Розвиток зовнішньоторговельних перспектив агропромислового комплексу України в контексті Євроінтеграції / С. В. Щербіна [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua>.
6. Бабенко А. Г. Державне регулювання та підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора / А. Г. Бабенко // Економіка АПК. - 2008. - № 5. - С. 85-88.
7. Никитюк О. В. Сучасний стан та особливості функціонування олійно-жирового комплексу України [Електронний ресурс] / О. В. Никитюк // Ефективна економіка 2012. - Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua>.
8. Дерев'яно А. Вебконференція. 4 квітня 2013 р. [Електронний ресурс] / А. Дерев'яно. - Режим доступу : <http://agronews.ua/node/2535>.
9. Воскобійник Ю. П. Особливості діяльності та напрями удосконалення біржового аграрного ринку / Ю. П. Воскобійник // Науковий вісник Національного аграрного ун-ту. - 2007. - № 110. - 4.2. - С. 192-197.
10. Шумейко В. М. Маркетинговий менеджмент експортного потенціалу олійно-жирового комплексу України / В. М. Шумейко // Механізм регулювання економіки. - 2009. - № 4. - Т. 2. - С. 177-184.
11. Экономическая энциклопедия / [под ред. Л. И. Абалкина]. - М. : ОАО Изд-во "Экономика", 1999. - 842 с.
12. Рогачов В. В. Экспортный потенциал России: состояние, ориентиры и условия развития / В. В. Рогачов // Внешнеэкономический бюллетень. - 2004. - № 5. - С. 46-52.

го потенціала, а також трактовки цього поняття. Выявлены различия в понимании экспортного потенциала отечественными и зарубежными учеными.

Выполнен анализ текущего состояния экспортного потенциала и тенденций мировых объемов масложировой продукции за 2011/2012 и 2012/2013 маркетинговые годы.

Представлены объемы поставок в другие страны нерафинированного подсолнечного масла в 2011/2012 маркетинговом году. Обоснованы направления развития экспортного потенциала предприятий масложирового комплекса. Предложены научно обоснованные рекомендации, способствующие менеджерам предприятий масложирового комплекса в Украине более точно прогнозировать объемы экспортных поставок в разрезе конкретного сегмента внешнего рынка.

Ключевые слова: экспортный потенциал; масложировой комплекс; тенденции и перспективы развития.

Voloshchuk Tetiana,

researcher of Research Institute of Cherkasy State Technological University

**EXPORT POTENTIAL OF OIL AND FAT COMPLEX OF THE UKRAINIAN ECONOMY:
STATE, TENDENCIES, PROSPECTS**

The paper deals with the particularities of formation of export potential of oil and fat industry. Researches of foreign, in particular, Russian scientists as well as of domestic scholars about the nature of export potential together with the interpretation of the concept are discussed. Relevant differences between the understanding of this concept of domestic and foreign scholars were found.

The analysis of the current state of export potential was done, changes of external and internal environment, the level of exports in the base period were considered.

Tendencies of the world's oil and fat products in 2011/2012 and 2012/2013 marketing years were studied. The quantitative criteria for major commodity exports of oil and fat products were given.

The volumes of deliveries to other countries of unrefined sunflower oil in 2011/2012 marketing year were presented in percents and amounts. The directions of export potential of enterprises of oil and fat industry were grounded.

Evidence-based recommendations that will help enterprise managers of oil and fat complex in Ukraine predict the volume of exports in the context of a particular segment of the foreign market more accurately were given.

Keywords: export potential; oil and fat complex; development tendencies and prospects.

REFERENCES

1. State Statistics Service of Ukraine. Official Site, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (ukr).
2. Lukianenko D. H., Poruchnyk A. M., Antoniuk L. L. (2006), Management of international competitiveness in the conditions of the economic development globalization, Kyiv National Economic University, Kyiv, 526 p. (ukr).
3. Skorniakova T. V. (2006), Export potential of manufacturing industry of Ukraine: Managing the formation process, Monograph, Kyiv, 384 p. (ukr).
4. Official website of the Association "Ukroliaprom", available at: <http://www.ukroilprom.org.ua/qw.php?page=about/> (ukr).
5. Shcherbina S. V. Development of foreign trade prospects for agriculture of Ukraine in the context of European integration, available at: <http://www.academy.gov.ua> (ukr).
6. Babenko A. G. (2008), State regulation and competitiveness of the agricultural sector, *Economy of agroindustrial complex*, № 5, pp. 85-88 (ukr).
7. Nykytiuk O. V. Current status and characteristics of operation of oil and fat industry of Ukraine, *Efficient Economy of 2012*, available at: <http://www.economy.nauka.com.ua> (ukr).
8. Derevianko A. (2013), Web-conference, April 4, available at: <http://agronews.ua/node/2535> (ukr).
9. Voskobiinyk Yu. P. (2007), Features and areas of improvement of the exchange agricultural market, *Scientific Bulletin of the National Agricultural Univ.*, № 110, 4.2, pp. 192-197 (ukr).
10. Shumeiko V. M. (2009), Marketing management of export potential of oil and fat industry of Ukraine, *Mechanism of Economic Regulation*, № 4, Vol. 2, pp. 177-184 (ukr).
11. Abalkina L. I. (1999), Economic Encyclopedia, Publishing House of JSC "Economy", Moscow, 842 p. (rus).
12. Rogachev V. V. (2004), Russia export capacity: state, directions and terms of development, *Foreign Economic Bulletin*, № 5, pp. 46-52 (rus).

© *Волощук Тетяна*

Надійшла до редакції 26.08.2013